

Opening Heritage and Archeological Sites for People with Special Needs

Dostępność – poradnik dla początkujących

**Warszawa
2019**

Publikacja przygotowana w ramach zadania drugiego projektu:

*Zwiększanie dostępności instytucji kultury dla osób o szczególnych potrzebach
(Opening Heritage and Archeological Sites for People with Special Needs – OHAS).*

Program Erasmus+

Numer projektu: 2018-1-PL01-KA204-051178

Opening Heritage and Archeological Sites for People with Special Needs

Publikacja została zrealizowana przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej. Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko jej autorów i Komisja Europejska oraz Narodowa Agencja Programu Erasmus+ nie ponoszą odpowiedzialności za jej zawartość merytoryczną.

**Publikacja opracowana we współpracy Fundacji Kultury Bez Barier
oraz Fundacji Instytut Rozwoju Regionalnego.**

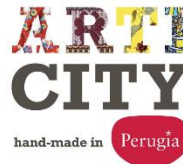
**PUBLIKACJA BEZPŁATNA
Warszawa 2019**

Partnerzy Projektu:

- Fundacja Kultury bez Barier (Polska)
- ArtiCity / Associazione Culturale Botteghe Artigiane del Centro Storico (Włochy)
- CulturePolis (Grecja)
- Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego (Polska)
- Regionalne Muzeum Archeologiczne w Pleven (Bułgaria)
- Gruppo Archeologico Perugia (Włochy)

Fundacja Kultury bez Barier

ARTICITY

CulturePolis

FIRR - Fundacja Instytut
Rozwoju Regionalnego

Regional Historical
Muzeum in Pleven

GAP - Gruppo
Archeologico Perugia

Spis treści

Rozdział 1 – Jak szkolić osoby pracujące w instytucjach Kultury?

Rozdział 2 – Słownik najważniejszych pojęć

1. Alfabet Braille’a
2. Audiodeskrypcja
3. Dostępne multimedia
4. Dostępna strona www
5. Dostępna toaleta
6. Druk powiększony
7. Łatwy tekst (ang. easy-to-read text)
8. Miejsce wyciszenia
9. Napisy dla niesłyszących
10. Osoba z niepełnosprawnością
11. Pętla indukcyjna
12. Przedprzewodnik, przewodnik
13. Systemy wspomagające słyszenie
14. Tyflografika
15. Uniwersalne projektowanie
16. WCAG 2.0

Rozdział 3 – Najczęściej zadawane pytania

1. Dostępność dla osób z niepełnosprawnością wzroku

- 1.1. Jak przygotować materiały dotykowe?
- 1.2. Co dla osoby z niepełnosprawnością wzroku jest lepsze: samodzielne zwiedzanie z audioprzewodnikiem i z wykorzystaniem ścieżki prowadzącej czy żywy przewodnik?
- 1.3. Jakie rodzaje obiektów do dotykania są najbardziej lubiane przez osoby z niepełnosprawnością wzroku – oryginał, tyflografika, czy trójwymiarowy model eksponatu?
- 1.4. Przewodnik muzealny i asystent osoby niewidomej - kto w jaki sposób wspiera osoby z niepełnosprawnością wzroku podczas wizyty w instytucji kultury?
- 1.5. Jak zaplanować czas zwiedzania z audiodeskrypcją i dotykiem eksponatów?
- 1.6. Jak długa powinna być audiodeskrypcja do jednego obiektu?
- 1.7. Jak przygotować informację dostępną dla osób z niepełnosprawnością wzroku w mediach społecznościowych?
- 1.8. Czy osoby z niepełnosprawnością wzroku mogą uczestniczyć w planowym zwiedzaniu wraz z osobami pełnosprawnymi?

2. Dostępność dla osób z niepełnosprawnością słuchu

- 2.1. Jaka jest różnica między „Głuchy” a „głuchy”? Jakie określenia osoby niesłyszącej należy stosować?
- 2.2. Czy osoby g/Głuche czytają z ruchu warg?
- 2.3. Skąd mam wiedzieć jaki sposób komunikacji preferuje osoba niesłysząca?
- 2.4. Jak współpracować z tłumaczem języka migowego?
- 2.5. Napisy dla niesłyszących, napisy polskie, transkrypcja – co oznaczają?
- 2.6. Czy przygotowanie przewodnika w polskim języku migowym do wystawy, np. na tablicie lub w formie aplikacji, ma sens?
- 2.7. Na co zwracać uwagę przy oprowadzaniu/warsztatach z udziałem osób g/Głuchych i słabosłyszących?
- 2.8. Jak promować wydarzenia dostępne dla osób g/Głuchych i słabosłyszących?

3. Dostępność dla osób ze spektrum autyzmu

- 3.1. Jak się dobrze przygotować do wizyty osób ze spektrum autyzmu w naszej instytucji?
- 3.2. Osoba ze spektrum autyzmu czy z zespołem Aspergera? Co oznaczają dokładnie te określenia?
- 3.3. Co to jest przed-przewodnik i czy jest konieczny?
- 3.4. Na jakie wydarzenia zapraszać osoby ze spektrum autyzmu?

Rozdział 4 – Dobre praktyki

1. Na co zwrócić uwagę:
2. O czym pamiętać organizując zwiedzanie dla grup z niepełnosprawnością wzroku?
 - 2.1. Tyflografiki i audiodeskrypcja
3. O czym pamiętać organizując zwiedzanie dla grup z niepełnosprawnością słuchu?
4. Jakich błędów należy unikać?

Rozdział 1

Jak szkolić osoby pracujące w instytucjach kultury?

„Po pierwsze – człowiek”

W szczegółach wszystko może być odrobinę inne, w ogólnym zarysie całość powinna być maksymalnie taka sama – widz z niepełnosprawnością wzroku ma prawo, by na równych zasadach, w porównaniu z osobami pełnosprawnymi, zwiedzać przestrzenie każdego muzeum czy galerii. Konstatacja ta nie jest jedynie sferą marzeń, to rekapitulacja zapisów międzynarodowego prawa upominającego się o potrzeby osób z niepełnosprawnościami; to luźna i nie wyczerpująca wszystkich aspektów, parafraza artykułu 30 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Konwencja wyznacza kierunek działań i oczywiście nie precyzuje, jak powinny one przebiegać. Szczegóły to już domena pracowników i pracowniczek poszczególnych instytucji kultury – to oni wiedzą najlepiej z czym muszą się zmierzyć, by uczynić przestrzenie swego muzeum czy galerii maksymalnie dostępnymi.

Specyfika każdej niepełnosprawności zmusza do mierzenia się z innymi wyzwaniami. W przypadku niepełnosprawności wzroku trzeba zadbać przede wszystkim o dostarczenie niezbędnych informacji, dostarczenie w taki sposób, by widz niewidomy czy niedowidzący miał szansę nie tylko się czegoś dowiedzieć, ale i czegoś doświadczyć, coś przeżyć, choć na chwilę rozpuścić emocje. Można w tym celu wykorzystać audiodeskrypcję, można dać do dotykania oryginalne eksponaty, można przygotować tyflografiki, makiety, kopie. Każdy pomysł będzie dobry, a udostępniona technicznie, opatrzona najróżniejszymi pomocami przestrzeń muzeum lub galerii ucieszy widzów z niepełnosprawnością. Ucieszy, bo jest bardzo ważna, ale jednak nie najważniejsza.

Dużo ważniejsze jest odpowiednie przygotowanie zespołu. Udostępnianie przestrzeni kultury zaczyna się od człowieka i, prawdę mówiąc, na nim też kończy. To ludzie są najważniejsi, bo to przede wszystkim z nimi spotyka się widz z niepełnosprawnością, gdy udaje się do muzeum czy galerii. To pracownicy instytucji kultury muszą odpowiednio przygotować dane wydarzenie czy daną przestrzeń, to oni muszą wysłać zaproszenie lub informację, to oni wreszcie będą niejednokrotnie proszeni o pomoc w dotarciu do kasy biletowej, do szatni, na wystawę. To ci ludzie muszą wiedzieć, jak należy pomóc przybywającej do muzeum osobie z konkretną niepełnosprawnością, a wiedzę powinni dodatkowo wzmocnić chęcią spotkania z takim widzem. Taka chęć, gotowość nawiązania bezpośredniego kontaktu z osobami z niepełnosprawnością jest cechą nie do przecenienia. Gdy pracownicy i pracownice muzeum czy galerii są otwarci na ten kontakt, automatycznie otwarta staje się też instytucja. W przypadku widzów z niepełnosprawnością wzroku stwierdzenie to nabiera szczególnej mocy. Niewidzenie lub niedowidzenie jest bowiem niepełnosprawnością, którą, w przestrzeni kultury, nie ma szans w zetknięciu z widzącą, gotową dzielić się swą wiedzą i swym czasem osobą. Każdy, kto widzi, kto chce i kto wie, jak to zrobić, będzie doskonałym przewodnikiem oprowadzającym osobę niewidomą czy niedowidzącą w każdej instytucji kultury.

Otwieranie muzeów czy galerii na potrzeby osób z niepełnosprawnością wzroku powinno więc zaczynać się od szkoleń i warsztatów dla całego zespołu danej instytucji. Nie powinno się pomijać nikogo – pracownicy ochrony, osoby sprzedające bilety, pracujące w szatni czy pilnujące wystawy są tak samo ważni, jak edukatorzy i przewodnicy. Każdy i każda z nich może w pewnym momencie stać się twarzą instytucji; twarzą, przez którą osoba niewidoma czy niedowidząca będzie postrzegała dane muzeum czy galerię.

Oczywiście warsztaty i szkolenia powinny być dostosowane do specyfiki poszczególnych stanowisk, ale sytuacją idealną jest taka, w której podstawową wiedzę ma naprawdę każdy. A gdy w muzeum lub galerii pracują przeszkoleni, otwarci ludzie, zadbają oni o to, by widzowie z niepełnosprawnością wzroku czuli się w przestrzeni danej instytucji jak wszyscy inni, przychodzący zwiedzić wystawę widzowie. I właśnie taka zwyczajność jest celem starań o kulturę bez barier.

Rozdział 2

Słownik najważniejszych pojęć

1. Alfabet Braille’a

Jest to system znaków (a nie język) stworzony z myślą o osobach niewidomych przez Louisa Braille’a. Podstawą każdego znaku jest wypukły sześciopunkt, którego rozmiar jest wystandardyzowany według specyfikacji Marburg Medium zalecanej przez Komisję Europejską. Znaków brajlowskich nie zmniejsza się ani nie powiększa – oba zabiegi czynią zapis nieczytelny. Poszczególne litery, cyfry i znaki w systemie brajlowskim są kombinacją wybranych punktów wchodzących w skład sześciopunktu. Zapis brajlem zajmuje więcej miejsca niż standardowy tekst ze względu na wielkość znaków oraz konieczność stosowania znaków specjalnych np. znaku wielkiej litery, znaku cyfry itp. Na stronie formatu A4 mieści się 25 linii po 40 znaków. Przygotowanie tekstu do druku brajlem wymaga doświadczenia.

2. Audiodeskrypcja

Zgodnie z prawem medialnym to werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych zawartych w audycji audiowizualnej, przeznaczony dla osób z niepełnosprawnością wzroku, umieszczony w audycji lub rozpowszechniany równocześnie z nią. Definicja ta pomija audiodeskrypcję m.in. do dzieł plastycznych, czy wydarzeń. W tym kontekście to werbalny, dźwiękowy opis treści wizualnych przeznaczony dla osób z niepełnosprawnością wzroku. Audiodeskrypcja może być w takiej sytuacji wygłoszona „na żywo”, przez osobę towarzyszącą osobie z niepełnosprawnością wzroku lub udostępniona w postaci pliku dźwiękowego do samodzielnego odsłuchania (plik może być udostępniony na stronie internetowej, może stanowić część nagrania zawartego w audioguide lub być udostępniony w inny sposób, możliwy do samodzielnej obsługi przez osobę z niepełnosprawnością wzroku).

3. Dostępne multimedia

Multimedia rozumiane jako pliki audio, wideo, animacje, galerie zdjęć. Poziom dostępności wyznacza standard WCAG 2.0 i obejmuje: alternatywę tekstową dla plików audio (transkrypcję) dla grafik i zdjęć (tekst alternatywny, deskrypcję); napisy dla niesłyszących i audiodeskrypcję dla plików wideo. Formą udostępniania multimedii jest również ich tłumaczenie na polski język migowy i tworzenie napisów do filmów nagrywanych w polskim języku migowym (PJM).

4. Dostępna strona www

Strona internetowa bez barier dla osób z niepełnosprawnością zbudowana zgodnie ze standardem WCAG 2.0 w Polsce określonym w załączniku 4 do Rozporządzenia o Krajowych Ramach Interoperacyjności. Dostępność www obowiązuje od 2012 roku. Zgodnie z prawem dostępne muszą być wszystkie strony www podmiotów realizujących zadania publiczne.

W 2018 roku polskie prawo powinno zostać dostosowane do przepisów dyrektywy w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego. Zapewnienie poziomu dostępności aktualnie oznacza spełnienie normy europejskiej EN 301 549 V1.1.2 (2015–04). Norma europejska zawiera standard WCAG 2.0 AA. Można ją bezpłatnie pobrać ze strony ETSI w języku angielskim lub kupić w Polskim Komitecie Normalizacyjnym, gdzie występuje pod numerem PN-EN 301 549:2015-09.

Ostatnio WCAG zostało zaktualizowane do wersji 2.1 i uwzględnia m.in. potrzeby osób słabowidzących w Internecie, ale żaden akt prawny w Europie nie powołuje się jeszcze na ten standard.

5. Dostępna toaleta

Toaleta przeznaczona dla osób z niepełnosprawnością ruchową, znajdująca się w pobliżu miejsca wydarzenia, wewnątrz budynku lub postawiona na potrzeby wydarzenia na zewnątrz, umiejscowiona tak, by prowadziło do niej równe podłoże, bez barier i schodów, z zapewnioną odpowiednią przestrzenią manewrową wewnątrz, wyposażona w odpowiednie urządzenia i poręcze. Szczegóły i wymiary patrz: Standardy dostępności dla m.st. Warszawy.

6. Druk powiększony

Specjalnie przygotowany i sformatowany tekst dla osób słabowidzących, drukowany dużo większą czcionką (16-18+) bezszeryfową (np. Arial, Tahoma, Verdana), z dodatkowym formatowaniem czyniącym dokument przejrzystym i czytelnym m.in.: 1,25 cm odległości pomiędzy liniami, wyrównanie tekstu do lewej strony, prezentacja materiału w zwartych blokach, układ tekstu bezkolumnowy, określona długość linii ok. 40 znaków, użycie kontrastowych kolorów.

7. Łatwy tekst (ang. easy-to-read text)

Mocno uproszczona forma komunikatu tekstowego ułatwiająca jego zrozumienie, przygotowywana głównie z myślą o osobach z niepełnosprawnością intelektualną. Nie są to jednak jedyni odbiorcy tekstów łatwych w czytaniu. Teksty te mogą być również pomocne dla niektórych osób z autyzmem, cudzoziemców, osób dysponujących niewielkim zasobem nowego dla nich słownictwa lub osób

mających problemy z czytaniem. Także dla głuchych użytkowników języka migowego, dla których język polski nie jest pierwszym językiem.

W proces tworzenia tekstów uproszczonych powinny być zaangażowane osoby, do których skierowany jest komunikat. Dodatkowym elementem komunikatów przygotowanych zgodnie z zasadami tekstu łatwego są ilustracje pomagające zrozumieć przekaz.

Szczegółowe zasady łatwego tekstu określa Easy-to-read: Inclusion Europe¹. Dokument ten określa m.in. dobór słownictwa, sposób formułowania zdań, rodzaj i rozmiar użytej czcionki, kompozycję tekstu na stronie, użycie zdjęć, ilustracji i symboli. Najważniejsze zasady to m.in. używanie łatwych do zrozumienia wyrazów – tych samych do opisywania tych samych rzeczy, stosowanie przykładów z życia codziennego, rezygnacja z metafor, zapożyczeń, skrótów, dużych liczb, stosowanie zdań krótkich, pozytywnych, raczej w stronie czynnej; porządkowanie informacji w sposób łatwy do zrozumienia (nowe zdanie w nowej linii, bez przenoszenia wyrazów, śródtytuły, nagłówki); bez tła i wzorów utrudniających czytanie, w odpowiednim kontraście, czcionką bezszeryfową (np. Arial, Tahoma, Verdana), co najmniej 14 pkt., standardową (np. bez nadmiernego powiększania lub zmniejszania odstępów pomiędzy znakami).

Łatwy tekst nie jest tożsamy z pojęciem prosty język (ang. plain language), stosowanym w komunikacji publicznej i uzyskiwanym w procesie upraszczania tekstu. Tekst powinien być przygotowany tak, aby jego treść była przystępna (zrozumiała) dla tzw. masowego odbiorcy (przeciętnego obywatela). Zmiany wprowadzane podczas upraszczania tekstu dotyczą słownictwa, budowy zdań i składni oraz kompozycji tekstu. Mają one na celu zapewnienie szybkiego dostępu do zawartych w nim informacji. Są wprowadzane w oparciu o listę wskazówek i w procesie uzgodnień z autorem. Upraszczenie tekstu nie dotyczy jego merytorycznej zawartości.

Jednym z parametrów sprawdzających przystępność tekstów na poziomie leksykalno-składniowym jest indeks mglistości FOG. Określa on ilość lat edukacji wymaganych dla zrozumienia tekstu. Bierze pod uwagę długość zdań oraz odsetek długich (potencjalnie trudnych) wyrazów – w języku polskim słowa czterosylabowe. Można go sprawdzić online za pomocą aplikacji: logios.pl, jasnopis.pl. Podczas upraszczania tekstu słowa potencjalnie trudne są usuwane (bez straty sensu), lub zastępowane popularniejszymi synonimami. Najważniejsze informacje zostają wyróżnione przez pogrubienie.

¹ Easy-to-read: Inclusion Europe, <http://easy-to-read.eu/pl/european-standards/>, dokument dostępny w polskiej wersji językowej http://psoni.org.pl/wp-content/uploads/2015/09/Informacja-dla-wszystkich-internet_0.pdf

8. Miejsce wyciszenia

Pomieszczenie przyjazne dla osób nadwrażliwych na bodźce sensoryczne (np. tłum, hałas, światło, temperatura), którego zadaniem jest zapewnienie możliwości odpoczynku i wyciszenia np. osobie z autyzmem. Zbyt duża ilość bodźców może powodować nadmierne pobudzenie, dekoncentrację lub niepokój. Zaleca się wyznaczenie osobnego pomieszczenia (innej przestrzeni), odpowiednio wyciszonego oraz łagodnie oświetlonego. Zalecane jest wyposażenie miejsca w słuchawki wygłuszające. Ważne, aby każda osoba z obsługi wiedziała, gdzie znajduje się ta przestrzeń i była w stanie wskazać do niej jak najkrótszą drogę.

9. Napisy dla niesłyszących

Napisy w języku polskim, będące tekstowym zapisem dialogów lub narracji rozszerzone o identyfikację postaci oraz opisy istotnych efektów dźwiękowych i muzyki. Liczba linii tekstu na ekranie, czas ich wyświetlania, zasady ich rozmieszczania, zestaw czcionek i kolorów są regulowane standardami, wytycznymi określającymi zasady redagowania napisów dla niesłyszących.

10. Osoba z niepełnosprawnością

Zgodnie z Konwencją Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych: „Do osób niepełnosprawnych zalicza się te osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami”. Definicja ta jest szersza niż definicja osoby z niepełnosprawnością wykorzystywana w polskim prawie. Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2011, Nr 127, poz. 721 z późn. zm.), definicja osoby niepełnosprawnej brzmi: „Niepełnosprawnymi są osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności ogranicza zdolności do wykonywania pracy zawodowej”.

11. Pętla indukcyjna

System wspomagający słyszenie instalowany w salach, punktach obsługi, czy przeznaczony do indywidualnego użytku. Przesyła dźwięk ze źródła do aparatu słuchowego wyposażonego w cewkę indukcyjną „T”. Znacząco poprawia zrozumiałość mowy. Wymogi dotyczące systemów z pętlą indukcyjną określa norma PN-EN 60118-4.

12. Przedprzewodnik, przewodnik

Skrypt zawierający opis sposobu korzystania z danej przestrzeni, wydarzenia.

Prezentuje krok po kroku wszystko, co będzie się działo od początku do końca wydarzenia. Rozpoczyna się informacjami dotyczącymi przyjazdu na miejsce wydarzenia np. wejście do budynku, zakup biletów, szatnia, toaleta, drogi ewakuacji, opis ekspozycji. Powinien zawierać wszystkie najważniejsze informacje organizacyjne, które mogą być pomocne. Treść przewodnika powinna być przygotowana zgodnie z zasadami tekstu łatwego oraz opatrzona fotografiami.

13. Systemy wspomagające słyszenie

Urządzenia techniczne, jak systemy FM, czy pętle indukcyjne, które podnoszą stopień zrozumienia mowy u osoby korzystającej z aparatu słuchowego.

14. Tyflografika

Graficzne odwzorowanie i przedstawienie rzeczywistości przy zastosowaniu skali, proporcji i generalizacji dostępne dotykowo i wzrokowo dla osób niewidomych i o ograniczonej percepcji wzrokowej. Tyflografika pozwala niewidomym i słabowidzącym poznać, zrozumieć oraz odwzorować rzeczywistość. Ich czytanie wymaga od odbiorców odpowiednich umiejętności i praktyki.

15. Uniwersalne projektowanie

W zgodzie z Konwencją Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych – oznacza „projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. „Uniwersalne projektowanie” nie wyklucza pomocy technicznych dla szczególnych grup osób niepełnosprawnych, jeżeli jest to potrzebne”.

16. WCAG 2.0

WCAG – Web Content Accessibility Guidelines to dokument określający i opisujący wytyczne dostępności treści internetowych. Dokument został opracowany przez ogólnoswiatową organizację W3C (The World Wide Web Consortium) i określa zasady tworzenia treści internetowych w taki sposób, aby były dostępne dla wszystkich użytkowników, niezależnie od wieku, niepełnosprawności, zamożności, użytego sprzętu i oprogramowania. Cztery najważniejsze zasady (priorytety) WCAG tj: percepcja, funkcjonalność, zrozumiałość, rzetelność.

Wytyczne te dodatkowo dzieli się na trzy poziomy dostępności A, AA i AAA. Najnowszą wersją jest WCAG w wersji 2.1. Dokumenty W3C same w sobie nie mają mocy prawnej, ale stanowią merytoryczną podstawę norm europejskich i międzynarodowych – aktualnie w wersji WCAG 2.0.

Rozdział 3

Najczęściej zadawane pytania

Fragment publikacji „Jak udostępniać Kulturę osobom z niepełnosprawnościami – najczęściej zadawane pytania” przygotowanej przez Fundację Kultury bez Barrier w 2018 roku.

Publikacja została zrealizowana jako część projektu „Kultura. Rajdy bez barier” dofinansowanego przez Narodowe Centrum Kultury w ramach programu Kultura Interwencje 2018.

1. Dostępność dla osób z niepełnosprawnością wzroku

1.1. Jak przygotować materiały dotykowe?

Materiały dotykowe można przygotować samodzielnie, można też zlecić ich wykonanie zewnętrznej firmie. W pierwszym przypadku uzyskamy zapewne niskobudżetową kopię z papieru i kleju czy plasteliny, w drugim możemy się pokusić o model 3D czy trwałą tyflografikę z plastyku. Jeśli decydujemy się na pracę samodzielną musimy pamiętać, że materiały dotykowe muszą być przede wszystkim funkcjonalne, stąd przygotowując kopię obrazu czy rzeźby należy się skupić na najważniejszych elementach, dać np. kontury twarzy, ale niekoniecznie odzwierciedlać wszystkie zmarszczki. Materiały dotykowe muszą być w miarę trwałe, stąd lepiej sprawdzi się np. klej typu superglue, który pozostawi niezmienną wypustkę na kartonie, niż miękka plastelina. I wreszcie – materiały dotykowe muszą być wyskalowane, przygotowując kopię pamiętajmy o proporcjonalnym zmniejszeniu lub zwiększeniu elementów i odległości pomiędzy poszczególnymi detalami.

Tyflografiki to dwuwymiarowe grafiki, na których zaznaczono wypukłościami najważniejsze elementy dzieła; należy zadbać o to, by zachowane zostały proporcje dzieła. Tyflografiki można wyprodukować samemu przy użyciu folii tyflograficznej lub zlecić ich przygotowanie firmie zewnętrznej. Najdroższe jest przygotowanie pierwszej tyflografiki, stąd jeśli już zlecamy ich wykonanie, warto zaopatrzyć się w większą ilość kopii.

Makiety przestrzenne są często wykorzystywane do prezentowania przestrzeni miast i instytucji; są wówczas zbiorem trójwymiarowych kopii oryginalnych, znajdujących się na danym terenie obiektów. Wykonaniem makiety najczęściej zajmują się wyspecjalizowane w tej działalności firmy.

Modele 3D – są to trójwymiarowe kopie oryginalnych eksponatów. Tworzy się je do obiektów dużych lub bardzo małych, których nie można dokładnie poznać dotykając oryginału, np. budynki, duże pomniki czy dzieła miniaturowe. Modele 3D sprawdzą się również jako kopie obiektów, których po prostu nie wolno dotykać, są to np. naprawdę kruche czy wyjątkowo cenne rzeźby. Modele 3D cieszą się zwykle dużą popularnością wśród widzów z niepełnosprawnością wzroku, wykonanie takich obiektów wiąże się jednak najczęściej ze stosunkowo dużymi kosztami, albo wymaga czasu i zdolności manualnych. Jedną z najtańszych wersji modeli 3D są wydruki z drukarek trójwymiarowych, a koszty

ograniczamy najbardziej wtedy, gdy jesteśmy posiadaczami takiej drukarki. Podobnie jak w przypadku tyflografik, najdroższa jest zawsze pierwsza kopia, każda następna jest sporo tańsza.

1.2. Co dla osoby z niepełnosprawnością wzroku jest lepsze: samodzielne zwiedzanie z audioprzewodnikiem i z wykorzystaniem ścieżki prowadzącej czy żywy przewodnik?

Zwiedzanie wystawy z audio przewodnikiem i z wykorzystaniem ścieżki prowadzącej jest sytuacją dosyć komfortową i dającą osobie z niepełnosprawnością wzroku możliwość samodzielnej podróży przez ekspozycję. Ścieżka musi być jednak przygotowana w ten sposób, by było wiadomo w którym momencie należy wysłuchać opisu konkretnego eksponatu, jeśli zawarte w audio przewodniku opisy nie uruchamiają się automatycznie w pobliżu poszczególnych dzieł. Połączenie audio przewodnika i ścieżki dotykowej jest więc rozwiązaniem satysfakcjonującym, ale możliwość spotkania z kompetentnym, umiejącym oprowadzać osoby niewidome przewodnikiem jest zawsze sytuacją bardziej pożądaną, gwarantującą pełniejsze zwiedzenie wystawy.

1.3. Jakie rodzaje obiektów do dotykania są najbardziej lubiane przez osoby z niepełnosprawnością wzroku – oryginał, tyflografika, czy trójwymiarowy model eksponatu?

Nieodmiennie każda osoba z niepełnosprawnością wzroku podkreśla, że najbardziej pożądanym obiektem do dotykania jest oryginał. Jeśli opcja taka zostaje w danej instytucji kultury dopuszczona, warto zainwestować w rękawiczki lateksowe. Są one cieńsze od materiałowych i nie mają szwów na opuszkach palców. Pozwalają, dzięki temu, lepiej poczuć wypukłości obiektu i dokładniej go poznać, chronią przy tym oryginał przed zabrudzeniem czy niekorzystnym zanieczyszczeniem chemicznym, które mogłyby się zdarzyć w wypadku dotykania eksponatów gołymi rękami.

Na drugim miejscu, wśród preferowanych obiektów do dotykania, są modele przestrzenne, a na trzecim tyflografiki. Te ostatnie są jednak najtańsze i najszybsze w przygotowaniu, a zawsze lepszym rozwiązaniem jest stworzenie możliwości dotykowego poznania eksponatu, niż rezygnacja z takiej formy udostępnienia dzieła.

Należy przy tym pamiętać, że sam dotyk nie wystarczy do poznania obiektu przez osobę z niepełnosprawnością wzroku. Potrzebna jest jeszcze audiodeskrypcja i dopiero połączenie tych dwóch źródeł informacji daje osobie z niepełnosprawnością wzroku szansę na poznanie dzieła sztuki.

1.4. Przewodnik muzealny i asystent osoby niewidomej - kto w jaki sposób wspiera osoby z niepełnosprawnością wzroku podczas wizyty w instytucji kultury?

Jeśli w zwiedzaniu wystawy uczestniczy kilka osób z niepełnosprawnością wzroku, wygodnym rozwiązaniem jest zapewnienie asystenta dla każdego widza z dysfunkcją wzroku. Asystent pomoże nie tylko w poruszaniu się po budynku i wystawie, ale też będzie mógł opisywać dotykane objekty. W takiej sytuacji przewodnik może skupić się wyłącznie na prowadzeniu całej grupy. Warto pamiętać o tym, żeby dać trochę czasu na „obejrzenie” obiektów, ponieważ osoby niewidome i słabowidzące nie są w stanie jednocześnie służyć opowieści przewodnika i audiodeskrypcji asystenta.

1.5. Jak zaplanować czas zwiedzania z audiodeskrypcją i dotykaniem eksponatów?

Każde zwiedzanie z audiodeskrypcją i dotykaniem eksponatów jest dłuższe niż tradycyjne zwiedzanie wystawy. Opisanie i udostępnienie do dotykania jednego obiektu może zająć nawet kilkanaście minut, a całe zwiedzanie nie powinno być dłuższe niż standardowe oprowadzanie po ekspozycji. W czasie tradycyjnego, półtoragodzinnego zwiedzania ekspozycji możliwe jest więc pokazanie osobom niewidomym i niedowidzącym zaledwie kilku obiektów, co nie oznacza wcale, że zwiedzanie zostanie uznane przez tych widzów za mało atrakcyjne.

1.6. Jak długa powinna być audiodeskrypcja do jednego obiektu?

Badania przeprowadzone wśród osób z niepełnosprawnością wzroku wskazują, że długość pojedynczego opisu audio deskryptywnego nie powinna przekraczać 3 – 4 minut. Oznacza to, że w przypadku tworzenia skryptu audio deskrypcji, tekst nie powinien być dłuższy niż 3600 – 4000 znaków.

1.7. Jak przygotować informację dostępną dla osób z niepełnosprawnością wzroku w mediach społecznościowych?

Zamieszczane w mediach społecznościowych informacje będą dostępne dla osób niewidomych i słabowidzących, jeśli wszystkie materiały audiowizualne (zdjęcia, filmy) zostaną opatrzone opisem audiodeskryptywnym. Opis zdjęcia powinien być zwięzły i mieścić się w 2 – 3 zdaniach.

1.8. Czy osoby z niepełnosprawnością wzroku mogą uczestniczyć w planowym zwiedzaniu wraz z osobami pełnosprawnymi?

Tak, jeśli tylko mają na to ochotę. Osoby z niepełnosprawnością wzroku powinny jednak mieć świadomość, że w czasie takiego zwiedzania będą zmuszone zrezygnować z opisów

audiodeskryptywnych i z możliwości dotykania eksponatów. Z drugiej strony, osoby pełnosprawne mogą zawsze brać udział w zwiedzaniu przygotowanym z myślą o osobach z niepełnosprawnością wzroku. Muszą jednak pamiętać, że podczas takiego zwiedzania będą prezentowane opisy AD, a osoby niewidome i niedowidzące będą też mogły dotykać niektórych eksponatów.

2. Dostępność dla osób z niepełnosprawnością słuchu

2.1. Jaka jest różnica między „Głuchy” a „głuchy”? Jakie określenia osoby niesłyszącej należy stosować?

Głuchy oznacza członka określonej mniejszości językowej – osobę, dla której język migowy (w Polsce polski język migowy - PJM) jest pierwszym i/lub preferowanym sposobem porozumiewania się. Do tak rozumianych Głuchych mogą należeć osoby całkowicie niesłyszące, niedosłyszące, a także CODA. Istotną rolę odgrywa w tym przypadku poczucie tożsamości danej osoby, rodzaj i głębokość uszkodzenia słuchu nie mają znaczenia. Raczej nie zdarza się jednak, aby dołączyły do tej społeczności osoby późnoogłuchłe. Termin ten odnosi się do kwestii kulturowych, w odróżnieniu od pojęcia raczej medycznego - głuchy.

Głusi, tak jak inne grupy kulturowe, mają swój język, tradycje, zwyczaje, instytucje oraz poczucie odrębności, na którym zasadza się wspólna tożsamość – to tzw. Kultura Głuchych. Dla osób Głuchych język polski jest najczęściej językiem drugim, obcym i znajomość polszczyzny jest w środowisku osób Głuchych bardzo zróżnicowana.

słabosłyszący, osoba słabosłysząca – tym pojęciem objęte są osoby, które mają wrodzony ubytek słuchu oraz te, które ogłuchły w trakcie swojego życia, większość osób w tej grupie komunikuje się werbalnie i korzysta z takich urządzeń jak aparaty słuchowe, implanty ślimakowe, systemy FM, pętle indukcyjne.

Uwaga! Nie używamy nazwy głuchoniemy! Była ona używana w przeszłości jako określenie osób Głuchych, ale obecnie jest to pojęcie obraźliwe dla społeczności Głuchych, którzy posługują się w komunikacji polskim językiem migowym.

2.2. Czy osoby g/Głuche czytają z ruchu warg?

Nie. Osoby g/Głuche nie czytają z ruchu warg, a odczytują. Czytanie odnosi się do książek, artykułów itp. Kiedy mówimy o czytaniu, pojawia się również myśl, że wszystko rozumiemy, że wszystko udało nam się zidentyfikować. Natomiast w przypadku odczytywania z ruchu warg niezwykle trudno jest uzyskać stuprocentową identyfikację wszystkich wypowiedzianych słów. Osoby z niepełnosprawnością słuchu często rozumieją komunikat dzięki znajomości kontekstu całej wypowiedzi/sytuacji. Ta forma komunikacji w większości przypadków opiera się więc na intuicji.

Odczytywanie mowy z ust jest bardzo trudne. W jednej rozmowie może pojawić się wiele czynników, które utrudniają odbiór treści:

- złe oświetlenie;
- przesadne mówienie głośno/wolno – osoby g/Głuche uczą się odczytywania mowy w naturalnych warunkach, więc kiedy rozmówca zaczyna przesadnie artykułować głoski, zniekształca układ ust;
- Jedzenie, żucie gumy, palenie papierosa w trakcie rozmowy;
- Kręcenie głową, zasłanianie ust ręką, odwracanie się.

2.3. Skąd mam wiedzieć jaki sposób komunikacji preferuje osoba niesłysząca?

Z obserwacji lub narzuconego przez rozmówcę sposobu komunikacji. Obserwując zachowania osób, możemy zauważyć, czy patrzy ona na usta rozmówcy, czy używa języka migowego. Czasem osoba niesłysząca mówi bardzo niewyraźnie, ale preferuje mówienie, należy to uszanować. W ostateczności, kiedy nie jesteśmy w stanie zrozumieć komunikatu, możemy poprosić o napisanie tej informacji na kartce/w telefonie.

Kiedy nie jesteśmy pewni, jak się komunikuje dana osoba, zapytajmy. Pytanie może wydawać się niekomfortowe, ale tak naprawdę pozwoli na zbudowanie przyjaznej atmosfery i da poczucie pewności obu stronom.

2.4. Jak współpracować z tłumaczem języka migowego?

Tłumacz języka migowego nie pełni roli asystenta osoby g/Głuchej ani opiekuna. Jego zadaniem jest umożliwienie komunikacji pomiędzy osobą, która nie zna języka migowego a osobą g/Głuchą. Aby mógł wykonywać swoją pracę jak najlepiej, nie może być angażowany do innych czynności poza tłumaczeniem.

Tłumaczy języka migowego obowiązuje etyka tłumacza, która obejmuje m.in.

- właściwy strój – ciemne ubrania, na tle których dobrze widać ręce,
- bezstronność – tłumacz nie może opowiadać się po żadnej ze stron, jego zadaniem jest przekazywanie tego, co obie strony chcą sobie powiedzieć,
- tajemnica zawodowa – tłumacze, podobnie jak lekarze czy prawnicy, nie mogą rozmawiać z osobami postronnymi na temat klientów.

W przypadku wydarzeń kulturalnych, występów publicznych ważne jest wcześniejsze przygotowanie się tłumacza do pracy. Należy przekazać tłumaczowi wszystkie materiały, informacje, które dotyczą danego wydarzenia.

W przypadku tłumaczenia, które trwa dłużej niż 1 godzinę, powinno być zaangażowanych co najmniej dwóch tłumaczy. Wtedy przez cały czas trwania wydarzenia zapewniona jest wysoka jakość tłumaczenia.

2.5. Napisy dla niesłyszących, napisy polskie, transkrypcja – co oznaczają?

Napisy polskie są zapisem tekstowym dialogów występujących w filmie lub spektaklu. Napisy dla niesłyszących różnią się od nich kilkoma rzeczami, m.in.:

- Głównym bohaterom przypisywane są określone kolory, dzięki czemu w każdej chwili można zorientować się kto wypowiada daną kwestię, nawet, gdy aktorzy stoją tyłem i nie widać ich ust, gdy na ekranie jest ciemno i aktorzy są niewidoczni;
- w napisach dla niesłyszących jest informacja o dźwiękach występujących w filmie/spektaklu – informacja ma formę znaków np. nutek (muzyka) lub zapisów słownych np. złowroga muzyka
- jeśli bohater nie jest widoczny, a z oddali dochodzi jego głos – taka informacja również się pojawia w napisach dla niesłyszących

Transkrypcja to zapis tekstowy dialogów z filmu/spektaklu w formie pliku tekstowego, bez obrazu. Jest stosowana najczęściej do audycji radiowych, programów telewizyjnych, do których nie możemy zrobić napisów.

2.6. Czy przygotowanie przewodnika w polskim języku migowym do wystawy, np. na tablicie lub w formie aplikacji, ma sens?

Jeśli wystawa jest stała, warto rozważyć przygotowanie przewodnika w polskim języku migowym, który pozwoli osobom g/Głuchym zwiedzić ją samodzielnie w każdej chwili. Zamiast dużej liczby tabletek czy telefonów z przewodnikami w PJM do wypożyczenia, lepiej mieć 1-2 urządzenia i założyć, że więcej osób będzie oglądać filmy na stronie instytucji bądź na kanale YouTube.

Ważne! Nagrania z tłumaczeniem wystawy na polski język migowy powinny być w oryginalnej szybkości, nie spowolnione ani nie przyspieszone. Tłumacz powinien być widoczny od pasa w górę i zajmować co najmniej ¼ kadru.

Nagrany przewodnik w PJM nie zastąpi kontaktu z żywym człowiekiem, którego można zapytać i dowiedzieć się więcej o wystawie, instytucji. Stąd warto cyklicznie organizować także oprowadzania po wystawie z tłumaczem PJM.

W przypadku wystaw czasowych, jedynym sensownym rozwiązaniem, aby udostępnić wystawę osobom g/Głuchym, jest organizacja cyklicznych spotkań na wystawie z udziałem tłumacza języka

migowego lub spotkań prowadzonych przez osoby Głuche, które natywnie posługują się PJM. Wtedy można spotkanie tłumaczyć na język polski foniczny, tak aby osoby nieznające języka migowego mogły również uczestniczyć w oprowadzaniu. Głuchy przewodnik, ze względu na znajomość także kultury Głuchych, jest w stanie przekazać informacje w atrakcyjniejszy i bardziej przystępny dla Głuchych odbiorców sposób.

Coraz częstszą praktyką jest zatrudnianie osób Głuchych w instytucjach kulturalnych, aby to właśnie te osoby tworzyły ofertę dostępną dla swojej grupy i poszerzały świadomość osób pełnosprawnych na temat Kultury Głuchych i polskiego języka migowego.

2.7. Na co zwracać uwagę przy oprowadzaniu/warsztatach z udziałem osób g/Głuchych i słabosłyszących?

Osoby g/Głuche i słabosłyszące korzystają z odmiennych form wsparcia komunikacyjnego. Dla pierwszej grupy niezbędne jest zapewnienie tłumacza języka migowego, dla drugiej ważniejsza będzie obecność pętli indukcyjnej, dobra akustyka, dobra widoczność ust przewodnika/prowadzącego warsztaty. Jeżeli w instytucji są różne formy dostępności, należy wymienić je wszystkim klientowi. Ważne jest, by mógł sam wybrać, co będzie dla niego najlepsze. Najlepszym rozwiązaniem jest łączenie wszystkich dostępnych możliwości.

Organizując oprowadzanie dla grupy mieszanej, także osób pełnosprawnych, warto pamiętać o tym, że im mniejsza grupa, tym większy komfort w odbiorze przekazywanych treści. Osoby g/Głuche muszą widzieć tłumacza, więc nie może być on zasłaniany przez tłum ludzi. Tak samo z osobami słabosłyszącymi – im większa grupa, tym większy hałas i ryzyko, że nie zrozumieją przekazu.

Kolejna rzecz, o której trzeba pamiętać i dotyczy ona obu grup to oddzielenie opowieści o ekspozycji od jego prezentacji. Osoby niesłyszące albo patrzą na tłumacza lub odczytują z ust albo patrzą na obiekt. Jeśli przewodnik/prowadzący jednocześnie pokazuje pewne elementy wystawy i opowiada o ich historii, uczestnicy tracą fragmenty z opowieści. Rozwiązaniem jest najpierw przekazać informacje, a potem dać czas na obejrzenie rzeczy o których była mowa.

Zarówno w przypadku warsztatów, jak i oprowadzania, wszystkie ważne informacje powinny być przekazywane na początku. Warto więc na początku przedstawić krótki plan działań/plan spotkania. Później, kiedy uczestnicy poruszają się po wystawie lub są w ferworze pracy, jest dużo trudniej przykuć uwagę i być pewnym, że informacja dotarła do wszystkich zainteresowanych.

Jeśli organizujemy warsztaty, uczestnicy powinni stać w kole lub siedzieć przy stołach ustawionych w formie litery U lub na planie kwadratu. Tylko wtedy wszyscy widzą się nawzajem i mogą swobodnie się komunikować. Długi stół z krzesłami po obu stronach nie daje szansy na taką komunikację, ponieważ pierwsza osoba nie widzi ostatniej.

Bardzo ważne, wręcz kluczowe, jest dobre oświetlenie. Jeśli w pomieszczeniu jest duże okno, przez które wpada światło, ani przewodnik, ani tłumacz nie mogą stać na jego tle, gdyż ich twarze i ręce są wówczas mocno zacienione.

Przewodnicy i tłumacze zawsze muszą być naprzeciwko silnego, jaskrawego źródła światła (takim jest nie tylko okno, również bardzo jasny ekran). Jeśli oświetlenie jest punktowe, a reszta przestrzeni tonie w półmroku, tłumacz i przewodnik powinni znaleźć się pod lampą.

2.8. Jak promować wydarzenia dostępne dla osób g/Głuchych i słabosłyszących?

Przy planowaniu promocji wydarzenia dostępnego dla osób niesłyszących trzeba wziąć pod uwagę specyfikę wydarzenia, dla kogo jest ono dedykowane. Jeśli są to np. warsztaty dla młodzieży z tłumaczeniem na język migowy, warto nawiązać kontakt ze szkołą dla głuchych. Inną formę należy zastosować przy wydarzeniu otwartym – jest wówczas zalecany kontakt z organizacjami, które działają na rzecz g/Głuchych, słabo słyszących. Niezwykle istotna jest promocja w mediach społecznościowych, ponieważ osoby g/Głuche aktywnie korzystają z takich form komunikacji. Portal Facebook umożliwia umieszczanie filmów, co bardzo ułatwia osobom g/Głuchym komunikację poprzez wrzucanie tzw. vlogów. Są to informacje, ogłoszenia, komentarze w języku migowym.

Instytucja, która organizuje wydarzenie dostępne dla g/Głuchych, powinna zadbać od samego początku o właściwą komunikację, czyli przygotować krótki film w PJM z zaproszeniem na wydarzenie. Nie powinien być on dłuższy niż 3 minuty. Można do tego zaprosić tłumacza, ale dużo lepszy efekt osiągają osoby ze środowiska. Warto w tym zakresie nawiązać współpracę z aktywnym, znanym w środowisku g/Głuchym, który swoją osobą zachęci innych do udziału w wydarzeniu.

Przygotowując film w PJM, warto również przygotować do niego napisy, aby osoby, które słabo znają migowy lub też uczą się tego języka, mogły zrozumieć przekaz.

Inną formą komunikacji jest plakat. Plakat można rozwiesić w miejscach najczęściej odwiedzanych przez osoby g/Głuche np. organizacje, kluby, szkoły itp. Powinien on zawierać konkretne informacje: Co? Kiedy? Gdzie? Za ile? Kontakt do organizatora – telefon komórkowy z opcją SMS i/lub adres e-mail oraz grafikę ilustrującą wydarzenie np. warsztaty malarskie – zdjęcie sztalug, wystawa w muzeum – zdjęcie wystawy.

A co dla osób słabosłyszących? Dla nich głównie informacja tekstowa i napisy do filmów promocyjnych. Osoby słabosłyszące nie zraszają się tak bardzo jak g/Głusi, stąd „odnalezienie” tej grupy może być trudne. Liczną grupę stanowią seniorzy, którzy ze względu na ubytek słuchu również potrzebują np. napisów.

3. Dostępność dla osób ze spektrum autyzmu

3.1. Jak się dobrze przygotować do wizyty osób ze spektrum autyzmu w naszej instytucji?

Osoby ze spektrum autyzmu stanowią grupę o zróżnicowanych potrzebach, w której zdecydowana większość osób w odmienny sposób reaguje na bodźce sensoryczne. Specyfika grupy sprawia, że każdorazowo należy dokładnie przemyśleć sposób organizacji wydarzenia i zastanowić się, które sytuacje mogą stanowić trudność dla odbiorców ze spektrum autyzmu.

Warto rozpocząć od pytania naszych gości jakie są ich potrzeby. Czy korzystają z narzędzi wspomagających komunikację, czy potrzebują czasu na zapoznanie z przestrzenią instytucji lub czasu na odpoczynek przed zwiedzaniem.

Podczas warsztatów sprawdzi się plan oraz wszelkie formy pomocy wizualnych.

Dla osób ze spektrum autyzmu pomocne będą:

- otwartość i elastyczność osób zajmujących się obsługą wydarzenia,
- zmniejszenie ilości bodźców sensorycznych np. natężenia światła, czy głośności,
- materiały informacyjne opisujące sposób organizacji wydarzenia,
- wskazanie miejsca w budynku, gdzie osoby będą mogły odpocząć i się wyciszyć,
- wskazanie godzin zwiedzania w których jest mniejsze natężenie ruchu turystycznego

3.2. Osoba ze spektrum autyzmu czy z zespołem Aspergera? Co oznaczają dokładnie te określenia?

Autyzm jest obecnie najczęściej występującym zaburzeniem rozwoju u dzieci. Jego objawy ujawniają się we wczesnym dzieciństwie i towarzyszą człowiekowi przez całe życie. Autyzm powoduje trudności w zakresie umiejętności społecznych i komunikowania się oraz skutkuje tendencjami do schematycznych i powtarzalnych zachowań, czy specyficznych zainteresowań. Każda osoba ze spektrum autyzmu jest zupełnie inna.

Zespół Aspergera to całościowe zaburzenie rozwoju, mieszczące się w spektrum autyzmu. Osoby z zespołem Aspergera mają największe trudności w nawiązywaniu i podtrzymywaniu relacji międzyludzkich.

3.3. Co to jest przed-przewodnik i czy jest konieczny?

Zadaniem przed-przewodnika jest przygotowanie osoby z autyzmem do wizyty w nowym miejscu. Ma on formę broszury zawierającej opis sposobu korzystania z danej przestrzeni, wydarzenia. Prezentuje krok po kroku wszystko, co będzie się działo od początku do końca wydarzenia. Rozpoczyna się informacjami dotyczącymi przyjazdu na miejsce wydarzenia np. wejście do budynku, zakup biletów, szatnia, toaleta, drogi ewakuacji, opis ekspozycji. Powinien zawierać wszystkie najważniejsze informacje organizacyjne, które mogą być pomocne.

Dla osób wybierających się na warsztaty pomocna będzie broszura przybliżająca plan zajęć. Przygotowujemy ją tak jak przed-przewodnik.

3.4. Na jakie wydarzenia zapraszać osoby ze spektrum autyzmu?

Osoby z autyzmem chcą uczestniczyć w życiu kulturalnym, rozwijać swoje pasje i zainteresowania, tak jak ich rówieśnicy. Coraz częściej organizowane są warsztaty, czy dedykowane wydarzenia, w których uwzględnia się potrzeby osób ze spektrum autyzmu.

Rozdział 4

Dobre praktyki

1. Na co zwrócić uwagę:

- Przeszkolony i otwarty personel. Wszelkie udogodnienia techniczne nie zastąpią kontaktu z drugim człowiekiem. Otwartość i chęć dzielenia się swoją wiedzą była dla nas najcenniejsza. Dlatego największą wartością jest przeszkolony pracownik/wolontariusz. Warto stworzyć dla zespołu skrypty do oprowadzania. Dzięki temu opiekunowie ekspozycji mają szansę opowiedzieć odpowiednio o prezentowanych obiektach. Wyposażony w taki skrypt opiekun wie, jak i gdzie wykorzystać technikę audiodeskrypcji, jak pomóc osobie z niepełnosprawnością słuchu w uzyskaniu poszukiwanej informacji, a także wesprze osobę z dysfunkcją wzroku przy poruszaniu się po ekspozycji, dając cenne wskazówki pomagające w orientacji w przestrzeni. Wiedzą zdobytą na szkoleniach należy dzielić się z całym zespołem. Warto organizować szkolenia wewnętrzne, w czasie których pracownicy dzielą się swoimi doświadczeniami, a także wspólnie tworzą skrypty i zgłaszają propozycję służące udostępnianiu oferty kulturalnej.
- Koordynator dostępności. To osoba pierwszego kontaktu dla osób z niepełnosprawnością chcących odwiedzić każdą instytucję. Warto zadbać o to, aby można było łatwo skontaktować się z takim koordynatorem. Ta osoba będzie wiedziała, jak odpowiedzieć na potrzeby odbiorców i jaką ofertę zaproponować.
- Dostępna strona internetowa. To niezwykle ważna wizytówka każdej instytucji. Każda osoba z niepełnosprawnością chcąc odwiedzić daną placówkę rozpoczyna zwykle swoją podróż właśnie w Internecie. Tam szuka niezbędnych informacji. Warto zadbać o przejrzystą strukturę, dzięki której łatwo będzie się poruszało po każdej stronie WWW. Niezwykle potrzebna jest umieszczona na stronie głównej zakładka o dostępności, w której znajdują się szczegółowe informacje dotyczące udogodnień dla poszczególnych niepełnosprawności, m.in. informacja o ścieżkach dotykowych, progach, rozmieszczeniu wind i ramp, dokładne wskazówki, jak dotrzeć do muzeum komunikacją miejską albo własnym samochodem, a także sposób dotarcia do kasy. Będzie to także miejsce do informowania o stałej ofercie i organizowanych wydarzeniach. Należy opisać wszelkie formy dostępnych materiałów. Dzięki temu odwiedzający będzie wiedział, z czego może skorzystać i o co poprosić personel, np. o tyflografiki, audiodeskrypcję, opisy w brajlu, tłumacza PJM itp. Jeśli istnieje możliwość skorzystania z asystenta lub tłumacza, informacja o tym również powinna znaleźć się w takiej zakładce.

- Nowe technologie. Wszelkie rozwiązania wykorzystujące nowe technologie są mile widziane. Jednakże trzeba zadbać o ich przetestowanie przez samych użytkowników. Właśnie w ten sposób należy dobierać nośniki. Jeśli decydujemy się na stworzenie aplikacji, powinna być ona dostępna zarówno na urządzenia z Androidem, jak i iOS. Należy też mieć świadomość, że osoby z niepełnosprawnością korzystają z aplikacji rzadziej niż osoby pełnosprawne.
- Rozwiązania architektoniczne. W przestrzeni muzeum można umieścić w podłodze ścieżki prowadzące i punkty uwagi, które pomogą osobom z dysfunkcją wzroku samodzielnie poruszać się w przestrzeni wystawy.
- Dobry system zabezpieczeń. Daje możliwość zbliżenia się do dzieła, by obejrzeć je z niewielkiej odległości, a włącza się dopiero wtedy, kiedy naprawdę się coś dzieje.

2. O czym pamiętać organizując zwiedzanie dla grup z niepełnosprawnością wzroku?

- Warto dowiedzieć się kto będzie odbiorcą oprowadzania - czy w grupie będą osoby niedowidzące, niewidome, które straciły wzrok, czy może osoby niewidzące od urodzenia. Taka wiedza pozwoli dobrać odpowiednie pomoce, a także treści. Jeśli nie uda się zebrać takich informacji, zwiedzanie należy przygotować tak, jakby w grupie były wyłącznie osoby niewidome.
- Cechy dobrze przygotowanego zwiedzania to zwięzłość i konkret. Warto skupić się na wybranym wątku, który ma być przedstawiony uczestnikom. Nagromadzenie wielu różnych informacji może stanowić problem w odbiorze. Dużą wartością jest także możliwość dotknięcia oryginalnych eksponatów.
- Przy postojach grupy należy znaleźć miejsca, gdzie będzie cicho i spokojnie.
- W grupie nie powinno być więcej niż 15 osób. W grupie widzów z niepełnosprawnością wzroku zawsze będą obecni ich widzący przewodnicy.
- Kiedy pojawi się coś zagłuszającego (samochód, karetka), należy przerwać opowiadanie i wznowić je, gdy hałas ustanie.
- Osoba prowadząca powinna co jakiś czas sprawdzać, czy uczestnicy rozumieją prezentowany opis. Każdy z nas ma inne doświadczenia, a szczególnie osoby niewidome od urodzenia mogą zupełnie inaczej odczytywać poszczególne opisy.
- Jeśli zwiedzanie odbywa się w ciemnej przestrzeni, w gablotach można zastosować światło punktowe. Dzięki temu prezentowane eksponaty będą lepiej widoczne.

2.1. Tyflografiki i audiodeskrypcja

- Słowa i dotyk – osoby niewidome najwyżej cenią zwiedzanie, w czasie którego były prezentowane opisy audiodeskryptywne, a dodatkowo stworzona była możliwość dotykania oryginalnych eksponatów, tyflografik lub kopii. Takie elementy zawsze ułatwią zrozumienie omawianych treści.
- Wszelkie pomoce dotykowe muszą być wsparte opisem, który wytłumaczy, z czym mamy do czynienia. Do wyjaśnienia można wykorzystywać opisy w brajlu, ale nie wszystkie osoby z niepełnosprawnością wzroku potrafią czytać brajlem. Najlepiej sprawdzi się wsparcie drugiego człowieka.
- Omawiając duże eksponaty, budynki czy elementy scenografii, warto przygotować ich mniejsze wersje. Dzięki temu osobom niewidomym łatwiej jest zorientować się w wyglądzie obiektów.
- Gdy odbiorcy dotykają eksponatu, skupiają się na nim i wtedy tracą treści mówione przez przewodnika. Najpierw należy opisać eksponat, opowiedzieć o jego historii, a następnie dać czas na dotykanie. Podczas dotykania osoba niewidoma także potrzebuje drugiej osoby, która powie jej, jakiego detalu dotyka.
- Przy dotykaniu oryginalnych eksponatów najlepiej sprawdzą się chirurgiczne rękawiczki silikonowe. Rękawiczki materiałowe uniemożliwiają dokładne poznanie dotykanej powierzchni.
- W czasie prezentacji makiety należy wskazać widzom z niepełnosprawnością wzroku umieszczone na niej punkty orientacyjne.
- Jeśli wystawa jest wyposażona na stałe w udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością wzroku, warto zadbać o wykonanie ścieżek prowadzących do poszczególnych pomocy.
- Warsztat jest ważnym i niezwykle użytecznym elementem prezentowania treści osobom z niepełnosprawnością wzroku. Dzięki samodzielnej pracy widzowie ci mają szansę bardziej wczuć się w temat i lepiej zrozumieć omawiane zagadnienia.

3. O czym pamiętać organizując zwiedzanie dla grup z niepełnosprawnością słuchu?

- Tłumacz PJM. Należy bezwzględnie zadbać o obecność tłumacza języka migowego w czasie zwiedzania. Jeśli grupa, która przychodzi na oprowadzanie, nie ma własnego tłumacza, należy

wynająć tłumacza języka migowego. Warto zbudować własną bazę współpracujących tłumaczy, tak aby zawsze móc zapewnić takie wsparcie osobom zwiedzającym. Dobrą praktyką jest nawiązywanie współpracy z osobami ze środowiska osób głuchych, które świetnie sprawdzą się w roli tłumacza.

- Wielkość grupy. Dla komfortu zwiedzających grupa powinna liczyć maksymalnie 15 osób.
- System FM. Akustyka, a także odgłosy generowane przez odwiedzających mają znaczenie dla odbioru przekazu przez osoby z niedosłuchem. Warto wykorzystać system FM, który wzmacnia dźwięk, dzięki czemu niedosłyszący nie tracą słów przewodnika.
- W czasie oprowadzania należy zawsze poczekać na zebranie się całej grupy i dopiero wtedy zacząć opowieść. Słowa przewodnika mogą być wspierane gestami. Przewodnik powinien zwrócić na siebie uwagę zawsze, gdy zaczyna kolejną opowieść, np. po przejściu do kolejnej sali.
- Przewodnik powinien zawsze stać naprzeciw źródła światła.
- Przewodnik razem z tłumaczem stanowią jedność. Tłumacz musi stać zawsze obok przewodnika, a grupę należy ustawiać w półkolu naprzeciw przewodnika. Dzięki temu oprócz patrzenia na tłumacza uczestnicy mają możliwość czytania z ruchu warg przewodnika. Takie ustawienie jest też najlepsze do prowadzenia dyskusji.
- W czasie zwiedzania nikt nie powinien przechodzić przed tłumaczem języka migowego, bo wtedy przerywa się komunikację pomiędzy tłumaczem a odwiedzającym i odwiedzający traci fragmenty wypowiedzi.
- Kiedy coś się pokazuje i jednocześnie mówi, widzom z niepełnosprawnością słuchu ciężko jest się skupić na obydwu czynnościach. Nie można oglądać eksponatu i jednocześnie patrzeć na tłumacza. Dlatego warto najpierw dać czas na obejrzenie eksponatu, a następnie na wypowiedź przewodnika.
- Filmy prezentowane w oryginalnym języku powinny być opatrzone napisami w tym samym języku. Można umieścić je nad napisami w języku angielskim.
- Najlepszy jest konkretny i jasny przekaz, bez specjalistycznego słownictwa. Jeśli na potrzeby zwiedzania konieczne jest wykorzystanie takiego słownictwa, wtedy nowe pojęcia warto przeliterować i zapytać się uczestników, czy znają to słowo. Następnie należy bezwzględnie wytłumaczyć jego znaczenie.

- Więcej ćwiczeń, mniej teorii. Łatwiej jest zrozumieć teorię i nowe pojęcia poprzez przykłady i ćwiczenia.
- Wypowiedź przewodnika powinna być wspierana pomocami wizualnymi tłumaczącymi poruszane zagadnienia.
- Podczas zwiedzania wewnątrz można wykorzystać dodatkowe pomoce, np. zdjęcia, aby wskazywać konkretnie eksponat, o którym jest akurat mowa.
- Półmrok panujący na ekspozycji przeszkadza w odbiorze tłumaczenia na język migowy. Warto zwiększyć jasność na wystawie na czas zwiedzania z grupą osób Głuchych.
- Przewodnik nie powinien znikać z pola widzenia widzów Głuchych i słabosłyszących.
- Głusi nie potrzebują dotykać eksponatów, wystarczy, że mogą je dokładnie obejrzeć. Chyba że jest to coś bardzo cennego, a dzięki dotykowi pozyskują dodatkowe informacje.
- Podczas warsztatów, gdy uczestnicy wykonują zadanie, trudno jest się równocześnie skupić na rozmowie. Można pracować sekwencjami, tak aby był czas na wykonanie zadania i dyskusję.
- Ekspozycję warto wzbogacić o materiały wizualne, takie jak filmy w PJM, teksty. Dzięki temu widzowie z niepełnosprawnością słuchu będą mogli samodzielnie zwiedzać ekspozycje.

4. Jakich błędów należy unikać?

- Jeśli odbiorcami są osoby dorosłe, przekaz musi być dostosowany do ich wieku. Nie wolno infantylizować osób z niepełnosprawnością.
- Podczas oprowadzania widzów z niepełnosprawnością przewodnik powinien korzystać ze swego naturalnego sposobu wypowiedzania się, nie trzeba unikać słów typu „zobaczymy”, „możecie spojrzeć” nawet wówczas, gdy odbiorcami są osoby niewidome.
- Warto dbać o poprawność językową. W materiałach należy używać poprawnego słownictwa np. „dla osób z niepełnosprawnością”, a nie „dla osób niepełnosprawnych”, nie „w języku Brajla”, a „w alfabecie Brajla” lub „piśmie Brajla”.
- Przygotowując dostępne materiały zawsze należy konsultować je z osobami ze środowiska.

- Jeżeli osoba niewidoma będzie chciała samodzielnie skorzystać z eksponatów, warto zadbać, aby ekran dotykowy był udźwiękowiony. Jeśli ekran ma się uruchomić przy pomocy karty, należy zadbać, aby było wiadomo, gdzie ją przyłożyć.
- To, co pomaga jednej grupie osób z niepełnosprawnościami, nie zawsze się sprawdza z inną grupą, np. osoby niewidome nie muszą koniecznie jechać windą, mogą przejść schodami.
- Podczas przemieszczania się pomiędzy salami, szczególnie na schodach lub w korytarzach, nie należy kontynuować opowiadania. Osoby Głuche i słabosłyszące muszą się skupić na przejściu i nie mogą równocześnie patrzeć na tłumacza.

Źródła:

Rozdział 1 – Jak szkolić osoby pracujące w instytucjach kultury?

Autor: Robert Więckowski, Wiceprezes Fundacji Kultury bez Barier

Rozdział 2 – Słownik najważniejszych pojęć

Fragment publikacji „Wytyczne ws. dostępności wydarzeń dla m.st. Warszawy” autorstwa Moniki Szczygielskiej i Anny Żórawskiej z roku 2018.

Źródło:

http://konsultacje.um.warszawa.pl/sites/konsultacje.um.warszawa.pl/files/wytyczne_ws_dostepnosci_wydarzen_miejskich.pdf

Rozdział 3 – Najczęściej zadawane pytania

Fragment publikacji „Jak udostępnić Kulturę osobom z niepełnosprawnościami – najczęściej zadawane pytania” przygotowanej przez Fundację Kultury bez Barier w 2018 roku.

Publikacja została zrealizowana jako część projektu „Kultura. Rajdy bez barier” dofinansowanego przez Narodowe Centrum Kultury w ramach programu Kultura Interwencje 2018.

Źródło:

http://kulturabezbarier.org/container/Publikacja/publikacja_FKBB.pdf

Rozdział 4 – Dobre praktyki

Fragment publikacji „Podsumowanie wizyt studyjnych w ramach projektu Tydzień Kultury Bez Barier” przygotowanej przez Fundację Kultury bez Barier w 2017 roku.

Publikacja została przygotowana w ramach projektu "Tydzień Kultury Bez Barier w Polsce" dofinansowanego ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach programu Kultura - Interwencje 2017

Źródło:

<http://kulturabezbarier.org/container/publikacjaRajd/podsumowanie.pdf>

Edycja i przygotowanie publikacji: Marta Piwowska, Fundacja Kultury bez Barier